

Dorota Jopek

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Gospodarki i Administracji Publicznej
Katedra Gospodarki Regionalnej
e-mail: jopekd@uek.krakow.pl

Czynniki kształtujące przestrzenną formę miasta

Zarys treści: Współczesne miasta to złożone systemy funkcjonalno-przestrzenne. Ich struktura przestrzenna zdefiniowana jest przez układy komunikacyjne splecione z systemami zieleni miejskiej, a komponowana przez trójwymiarową formę zabudowy, przestrzeni publicznych i terenów zieleni. Ta forma urbanistyczna stanowi pewną całość, której wartości przestrzenne nie tylko kształtują funkcjonalność miasta, ale również jego tożsamość, której najważniejszym wyznacznikiem jest właśnie tkanka miejska. Tożsamość miasta jest natomiast istotnym elementem procesu umacniania lub czasem budowania jakości kulturowej, tworzącej system wartości będących ważnym elementem oceny skutków polityki przestrzennej miasta. Istotne dla procesu porządkowania czy też uczynienia kompozycji urbanistycznej są dokumenty planistyczne, które powinny stanowić narzędzie do tworzenia nowych i ochrony istniejących wartości przestrzennych danego obszaru miasta.

Działania podejmowane w miastach w zakresie planowania ich rozwoju przestrzennego w kontekście tworzenia wartości przestrzennych koncentrują się na kilku aspektach. Pierwszym z nich jest odnowa przestrzeni miejskiej realizowana w ramach projektów rewitalizacyjnych. Drugim są strategiczne projekty urbanistyczne, które wspomagają równowagę rozwoju społeczno-gospodarczego na całym obszarze miasta. Trzecim aspektem, wspomagającym dwa poprzednie, są inicjatywy społeczne podejmowane w celu zagospodarowania niewielkich przestrzeni miejskich bądź też inspirowania lokalnych władz do realizacji inwestycji ważnych dla lokalnych społeczności.

Słowa kluczowe: tkanka miejska, miasto, kompozycja, planowanie

Wprowadzenie

Fizyczna forma miasta to struktura składająca się z budynków oraz infrastruktury obsługującej zabudowę, rozlokowanych w mniej lub bardziej zaplanowanych układach przestrzennych. Układy te uzupełniają siatki ulic, które wraz z przestrzeniami niezabudowanymi mogą tworzyć zarówno place miejskie, jak i parki czy innego rodzaju tereny otwarte. Wszystkie te elementy kształtują formę urbanistyczną,

stanowiącą pewną kompozycyjną całość, której wartości przestrzenne decydują nie tylko o funkcjonalności miasta, ale również o jego wizerunku i tożsamości. Aldo Rossi (1984) zwraca uwagę na to, że struktura przestrzenna miasta powstaje przez wiele lat, przez co jest odzwierciedleniem historycznych przemian danego miasta i jednym z najważniejszych wyznaczników jego tożsamości. Zatem odzwierciedleniem procesów budowy i rozwoju miasta jest jego architektura – budynki, które z kolei tworzą jego strukturę przestrzenną – formę urbanistyczną.

Miasta stanowią natomiast fizyczne odwzorowanie zachodzących w nich działań gospodarczych, społecznych i przestrzennych. Przestrzeń miejska jest tworzona przede wszystkim przez tzw. działania odgórne (*top-down*), czyli politykę rozwoju realizowaną przez lokalną władzę, profesjonalistów działających w różnych dziedzinach, m.in. planowania przestrzennego czy infrastruktury technicznej, oraz inwestorów na danym obszarze. Planowanie rozwoju przestrzennego miasta jest zagadnieniem wieloaspektowym. Odnosić się może m.in. zarówno do aspektów planowania miejscowego, planowania rozwoju jego formy urbanistycznej, realizacji strategicznych projektów miejskich i metropolitalnych czy planowania odnowy istniejącej tkanki miejskiej, poprzez procesy rewitalizacji obszarów zdegradowanych. W ostatnich latach coraz większą rolę w procesie budowania przemiany przestrzeni miejskiej odgrywają tzw. działania oddolne (*bottom-up*), które są podejmowane przez lokalne ruchy miejskie, stowarzyszenia czy grupy aktywistów.

Celem artykułu jest analiza czynników mających wpływ na kształtowanie formy urbanistycznej współczesnych miast, na wizerunek miasta oraz jego tożsamość. Przedstawiono wybrany zestaw narzędzi prawnych i przykładów kształtowania formy przestrzennej miasta, zarówno w działaniach odgórnych, jak i oddolnych, inicjowanych przez różnych kreatorów przestrzeni miejskich. W ramach działań odgórnych przeanalizowano przestrzenne skutki regulacji prawnych w zakresie kształtowania fizycznej formy zabudowy, natomiast w ramach działań oddolnych przedstawiono najważniejsze rodzaje działań podejmowanych w ramach inicjatyw społecznych.

Tożsamość miasta a forma urbanistyczna

Wizerunek miasta ma wpływ na sposób, w jaki dane miasto jest postrzegane przez jego użytkowników, czyli przede wszystkim mieszkańców, ale również inwestorów czy turystów. Stanowi więc on ważny element budowania strategii marketingu terytorialnego, istotnego w kontekście konkurencyjności terytorialnej. Szromnik (2007) definiuje wizerunek miasta jako „całokształt subiektywnych wyobrażeń rzeczywistości, które wytworzyły się w umysłach ludzkich jako efekt percepcji, oddziaływania środków przekazu i nieformalnych przekazów informacyjnych”. Natomiast Domaradzki (2016) określa tożsamość miasta jako „zjawisko ze sfery wrażeń. Łączy w sobie widoki, zdarzenia, a nawet dźwięki i zapachy, gdyż miasto może być postrzegane i zapamiętywane w bardzo różny sposób. Jeżeli mówimy o tożsamości przestrzeni, mamy na myśli przede wszystkim

krajobraz i fizyczną formę miasta, która powstawała w długim okresie i stanowi swoisty zapis jego historii. Można powiedzieć, że miasta są jak ludzie, a ich forma urbanistyczna – niepowtarzalna jak odcisk palca”. Przestrzeń miejska jest postrzegana jako zbiór miejsc, które są mniej lub bardziej znajome dla ich odbiorców, czyli użytkowników, co jest związane z częstotliwością, z jaką mieszkańcy z tych miejsc korzystają.

Forma miasta obejmuje swym zakresem zarówno fizyczny obraz miejskiej struktury, przestrzenie publiczne ukształtowane przez zabudowę, jak i ludzi, którzy tę formę tworzą w sposób bezpośredni i pośredni. Struktura miasta jest także wynikiem historycznych przemian, jakie zachodziły w nim w zakresie gospodarczym, politycznym i społecznym, o czym pisał Tołwiński (1947). Posłużył się on pojęciem formy miasta, która w połączeniu z konstrukcją, tworzy jego strukturę. Tołwiński wskazywał też na szereg czynników¹, mających na tę strukturę wpływ, z których „(...) czynnik twórczej myśli, tj. kompozycji urbanistycznej, znowu obejmuje kierownictwo budowy siedziby ludzkości nowoczesnej, jaką jest miasto przyszłości”. Podobnie zdefiniował formę miasta Sumień (1992), określając ją jako „(...) nie tylko twór materialny, przestrzenny i funkcjonalny, lecz również zespół złożony z formy i jej kontekstu”.

W latach 60. XX w. problem badania, projektowania miasta z ludźmi i dla ludzi był przedmiotem badań Kevina Lyncha (2014). Analizował on sposób w jaki ludzie postrzegają swoje miasta oraz jaki wpływ na ich odczuwania (np. poczucie orientacji) mają poszczególne elementy fizycznej formy – obrazu miasta. Poszukując odpowiedzi na pytanie, co czyni miasto dobrym, Lynch (1984) sformułował trzy teorie ewaluacji formy i wartości miast. Podał też sześć wymiarów pozwalających na dokonanie oceny, zarówno walorów fizycznych, jak i społecznych miasta². Forma urbanistyczna, zdaniem Motaka (2004), „jest nieodłączną cechą każdego organizmu miejskiego”. On też zdefiniował ją jako „rozplanowanie miasta, sieć jego dróg, ulic i placów, przestrzenny układ zabudowy mieszkalnej i użyteczności publicznej, fortyfikacji, rozmieszczenie dominant, wszystko rozplanowane łącznie na tle miejscowych warunków naturalnych”. Kantarek zauważa natomiast, że „pojęcie formy urbanistycznej często używane jest jako synonim formy miasta. Akcentowany jest wtedy całościowy charakter formy i jej związek ze świadomą kompozycją całego obszaru” (Kantarek, s. 24).

Forma urbanistyczna zyskuje zatem daleko głębsze znaczenie niż tylko przestrzenny układ struktury miasta, staje się wyznacznikiem jego wizerunku oraz tożsamości.

¹ Tołwiński wymienia następujące czynniki: warunków przyrodzonych, gospodarczo-społeczny, warowności, komunikacji, obyczajowo-prawny oraz kompozycji urbanistycznej, czyli planowania przestrzennego.

² Są to witalność, zmysły, dopasowanie, dostępność, kontrola oraz efektywność i równość (sprawiedliwość) (ang. *Vitality, Sense, Fit, Access, Control, Efficiency and Justice*).

Narzędzia kształtowania formy urbanistycznej miasta

Podczas analizy obrazu miasta w aspektach czysto fizycznych definiowane są komponenty przestrzenne jego struktury. Wyodrębniane są więc jej charakterystyczne obszary, czyli elementy powierzchniowe, np. centra miast, następnie linie, krawędzie stanowiące często bariery przestrzenne, takie jak nasypy kolejowe, czy też elementy o charakterze punktowym, takie jak obiekty wysokościowe (Wejchert 1984). Relacja pomiędzy tymi elementami kształtuje kompozycję urbanistyczną miasta, która w zależności od potrzeb musi być rozpatrywana w różnych skalach, zarówno całego miasta, jak i poszczególnych zespołów czy kwartałów.

W Polsce podstawowym narzędziem prawnym kształtowania przestrzeni miejskiej są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia planów, będących aktami prawa miejscowego, regulują zarówno funkcje, jak i formę planowanej zabudowy. Forma jest określona przez parametry i wskaźniki urbanistyczne, takie jak wysokość zabudowy, kształt i kąt nachylenia dachu, wielkość powierzchni zabudowy i powierzchni biologicznie czynnej czy wskaźnik intensywności zabudowy. Plany miejscowe są natomiast opracowywane zgodnie z ustaleniami studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które z racji zakresu swego opracowania wyznaczają kierunki polityki przestrzennej, w tym kierunki rozwoju struktury przestrzennej całego obszaru gminy. Struktura przestrzenna miasta, czyli jego obraz planowania na poziomie studium, określa zasady kształtowania zabudowy w skali ogólnomiejskiej, biorąc pod uwagę zarówno cechy przestrzenne, jak i funkcjonalne poszczególnych elementów. Realizacja polityki przestrzennej następuje poprzez wykorzystanie i zastosowanie instrumentów przewidzianych przepisami prawa ogólnie obowiązującego oraz takich, które przyjmie i ustanowi samorząd terytorialny, działający w ramach swoich uprawnień.

Do takich narzędzi w zakresie rozwoju formy urbanistycznej miasta zaliczyć można m.in.: wspomniane wyżej plany miejscowe (studium wyznacza priorytetowe obszary do ich opracowania) czy też strategiczne projekty miejskie i metropolitarne.

Projekty strategiczne z racji swego wielowymiarowego i kompleksowego charakteru przekształceń określonych obszarów miasta stają się również źródłem zmian społecznych, ekonomicznych i przestrzennych. Typologia strategicznych projektów miejskich obejmuje ich podział ze względu na dominujące przeznaczenie terenu oraz ich rolę w strukturach miejskich. Mogą to być zatem nowe dzielnice mieszkaniowe, nowe centra miast, duże zespoły administracyjne i biurowe, nowe zespoły zabudowy śródmiejskiej, zespoły bazujące m.in. na lokalizacji różnych instytucji kultury czy struktur gospodarczych. Integracja przedsięwzięć urbanistycznych o dużej skali z istniejącą tkanką miasta staje się możliwa wyłącznie, jeśli funkcjonują odpowiednie mechanizmy planistyczne, ekonomiczne i społeczne umożliwiające współdziałanie różnych podmiotów zarówno publicznych, jak i prywatnych.

Wśród strategicznych projektów urbanistycznych o charakterze obszarowym, duży wpływ na formę miasta mają punktowe obiekty wysokie i wysokościowe,

które w oczywisty sposób dominują w krajobrazie miasta. Oddziałują one zarówno na panoramy miast, będące bardzo wyraźnym elementem jego wizerunku, jak i na swoje bezpośrednie sąsiedztwo, dla którego często stanowią jego identyfikację. Zabudowa wysokościowa może mieć cechy dominaty pozytywnej i negatywnej. To wartościowanie nie zachodzi jedynie w sferze wspomnianych aspektów kompozycyjnych, ale również funkcjonalnych, przyrodniczych i bardziej technicznych, czyli m.in. poprzez nadmierne zacienianie okolicznej zabudowy. Z tego względu niektóre miasta podejmują próby wyznaczenia optymalnych lokalizacji dla tego typu zabudowy zgodnie z przeprowadzonymi analizami możliwości lokalizowania budynków wysokich. Dokumenty te na podstawie wielu badań, symulacji realizacji różnych wariantów stanowią materiał źródłowy dla dokumentów planistycznych (np.: studium, plany miejscowe) przy wyznaczaniu dopuszczalnych pułapów wysokościowych zabudowy³.

Innym narzędziem, jakie może być wykorzystywane w procesach kształtowania przestrzeni miasta, jest program rewitalizacji. Celem procesów rewitalizacyjnych, zainicjowanych w wielu polskich miastach, jest ich kompleksowa odnowa realizowana zgodnie z ustawą o rewitalizacji (2015) i na wielu płaszczyznach (społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, środowiskowej, technicznej). Główny nacisk w tych działaniach położony jest na eliminowanie negatywnych zjawisk społecznych występujących na wyodrębnionych obszarach zdegradowanych. W zakresie tworzonych gminnych programów rewitalizacji największy wpływ na formę urbanistyczną mają przedsięwzięcia rewitalizacyjne oraz miejscowe plany rewitalizacji, jeśli zostaną uchwalone. Przedsięwzięcia (które obok przestrzenno-funkcjonalnego mogą mieć też charakter społeczny, gospodarczy, środowiskowy i techniczny) należy zdefiniować zarówno w zakresie założeń, podmiotów realizujących, jak i spodziewanych efektów. Procesy rewitalizacyjne to zwykle projekty długoterminowe; najcenniejsze z nich są te, których skutki są planowane wielopłaszczyznowo, ze szczególną uwagą położoną na aspekty społeczne. Jest to o tyle zrozumiałe, że każda zmiana dla efektywnej jej realizacji w jakiś stopniu powinna zyskać aprobatę społeczną. Waga tego założenia jest podkreślana w ustawie o rewitalizacji, zgodnie z którą efektywna partycypacja społeczna w planowaniu procesów rewitalizacyjnych jest kluczowym elementem właściwego zaplanowania i przeprowadzenia całego procesu.

Jak wspomniano, ustawa o rewitalizacji wprowadziła nowe narzędzie mające na celu usprawnienie realizacji programów rewitalizacji, jakim jest miejscowy plan rewitalizacji. Stanowi on szczególną formę miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jaka może być uchwalana dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji (po uprzednim uchwaleniu gminnego programu rewitalizacji). Miejscowy plan rewitalizacji ma zbliżone cechy do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (jest aktem prawa miejscowego i może być uchwalony niekoniecznie dla całego obszaru rewitalizacji). Dodatkowo plan rewitalizacji, obok możliwości wprowadzenia zakazu prowadzenia działalności handlowej lub

³ Przykładem może być opracowanie Biura Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Krakowa pt.: „Możliwości lokalizowania obiektów wysokościowych w aspekcie ochrony panoramy miasta Krakowa” z 2009 r.

usługowej na danej nieruchomości, daje nową możliwość zawarcia umowy urbanistycznej. Zasady takiej umowy mogą dotyczyć objętej planem działki niezabudowanej i dopuszczać realizację na niej inwestycji komercyjnej w zamian za to, że dany inwestor zrealizuje na rzecz gminy inną inwestycję, która jest istotna z perspektywy (zaplanowanych w ramach programu rewitalizacji) przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Inwestycja ta może dotyczyć zabudowy mieszkaniowej, infrastruktury technicznej i społecznej czy też obiektów przeznaczonych na działalność edukacyjną i kulturową [ustawa z 2015 roku].

W miejscowym planie rewitalizacji można zawrzeć m.in. (Ustawa... 2003):

- zasady kompozycji przestrzennej nowej zabudowy i harmonizowania planowanej zabudowy z zabudową istniejącą;
- ustalenia dotyczące charakterystycznych cech elewacji budynków;
- szczegółowe ustalenia dotyczące zagospodarowania i wyposażenia terenów przestrzeni publicznych, w tym urządzania i sytuowania zieleni, koncepcji organizacji ruchu na drogach publicznych oraz przekrojów ulic;
- zakazy i ograniczenia dotyczące działalności handlowej lub usługowej;
- maksymalną powierzchnię sprzedaży obiektów handlowych, w tym obszary rozmieszczenia obiektów handlowych o wskazanej w planie maksymalnej powierzchni sprzedaży i ich dopuszczalną liczbę;
- inne.

Na potrzeby postępowania w sprawie uchwalenia albo zmiany miejscowego planu rewitalizacji należy sporządzić wizualizacje projektowanych rozwiązań tego planu, składające się co najmniej z koncepcji urbanistycznej terenu objętego planem, modelu struktury przestrzennej tego obszaru oraz widoków elewacji. Wspomniane wyżej możliwości definiowania ustaleń planów wskazują na położenie większego nacisku na formę urbanistyczną. W takim podejściu istotą jest harmonia i kompozycja układu przestrzennego tworzącego z góry zaplanowany obraz danego terenu, budowanego oczywiście również w oparciu o jego podział funkcjonalny. Zadaniem miejscowego planu rewitalizacji jest tworzenie warunków do odnowy i rozwoju danego obszaru w kontekście aspektów społecznych, gospodarczych czy przestrzennych. Kształtowane w ten sposób wartości przestrzenne mają duże znaczenie, bowiem jakość przestrzeni bezpośrednio oddziałuje na życie społeczne i gospodarcze.

Inicjatywny społeczne – działania oddolne

Niezabitowska (2014) zwraca uwagę, że do wartości, jakich oczekuje się od architektury, dopisano element potrzeb społecznych. Zatem cechy architektury określone przez Witruwiusza jako trwałość, użyteczność i piękno, później przetłumaczone przez Le Corbusiera na konstrukcję, funkcję i formę, obecnie utożsamiane są z rozwojem zrównoważonym, w którym trwałość to ekologia, użyteczność to ekonomia, a piękno to realizacja potrzeb społecznych i kulturowych ludzkości.

Duany (2015) zauważa natomiast, że zaproponowana przez Koolhaasa (1995) kategoryzacja projektów urbanistyczno-architektonicznych według ich wielkości jako S, M, L, XL jest niepełna. Proponuje on zatem uzupełnienie jej o dodatkowy element XS (*extra small*), czyli bardzo małe projekty, które najczęściej są inicjowane przez użytkowników tej konkretnej przestrzeni, tj. lokalną społeczność czy pozarządowe organizacje i stowarzyszenia działające na rzecz poprawy jakości przestrzeni miejskiej. Można wymienić tu wszelkie działania oddolne dotyczące projektów zagospodarowania danej przestrzeni (*bottom-up urbanism*), chociaż zdarza się, że miasto podejmuje rozpoczętą inicjatywę wspierając ją finansowo lub organizacyjnie. W ostatnich latach obserwowany jest wzrost aktywności społecznej w zakresie organizowania i czynnego uczestnictwa w różnego rodzaju warsztatach, inicjatywach społecznych czy budżetach obywatelskich. W wielu krajach działania tego typu są realizowane w różnych formach, przybierając różne nazwy, np. *do-it-yourself*, *guerilla*, *vernacular*, *tactical urbanism*.

Lokalne władze coraz częściej mają świadomość, jak ważna jest dobra współpraca z mieszkańcami, którzy mają prawo do współdecydowania w sprawach istotnych dla swego miasta. Dowodem na zmiany, jakie zaszły pomiędzy władzami miejskimi a mieszkańcami miast, którym umożliwiono decydowanie o inwestycjach miejskich, jest m.in. budżet obywatelski nazywany również partycypacyjnym⁴.

W wielu polskich miastach istnieją też zorganizowane stowarzyszenia społeczne działające w obronie wartości przyrodniczych, kulturowych i przestrzennych danego miasta lub wybranego obszaru czy dzielnicy. Zdarzają się ponadto spontaniczne akcje, organizowane przez grupy studentów, mieszkańców czy miłośników danej przestrzeni miejskiej. Godny zauważenia jest fakt, że coraz częściej podejmowane są inicjatywy społeczne, których celem jest podniesienie jakości wybranych przestrzeni publicznych poprzez wprowadzenie nowych wartości kompozycyjnych, funkcjonalnych, przestrzennych, społecznych, estetycznych. Akcje podparte potrzebą tworzenia nowych wartości przestrzenno-funkcjonalnych, a nie „walki” przeciwko niewłaściwym działaniom władz czy prywatnych inwestorów są ważne w kontekście budowania kapitału społecznego niezbędnego w procesach efektywnej partycypacji społecznej⁵.

⁴ Mimo że inicjatywa ta nie jest obowiązkowa, coraz więcej miast podejmuje ją corocznie. Jest to dowód na rosnącą siłę społeczną, która jest dostrzegana przez lokalne władze.

⁵ Jednym z przykładów małego projektu, zrealizowanego dzięki oddolnej inicjatywie, jest Park Motyli w Krakowie. Pomysłodawcami parku byli studenci UJ, którzy we współpracy z mieszkańcami Krakowa i licznymi partnerami: m.in. Zarząd Zieleni Miejskiej i Fundacją Architects PL3, zorganizowali zbiórkę pieniędzy na platformie crowdfundingowej. W ten sposób w ramach projektu „Na rogu Dekerta” zebrali 20 tys. zł na zagospodarowanie skweru. Resztę funduszy potrzebnych do realizacji całego projektu zapewnił Zarząd Zieleni Miejskiej. Park zgodnie z nazwą ma być przyjazny motyloom, dlatego też zadbano o specjalne odmiany kwiatów i krzewów, a także domki dla owadów. Park został otwarty we wrześniu 2017 r.

Podsumowanie

Dziś wiele miast świata poszukuje swojej współczesnej i przyszłej tożsamości oraz realnego pomysłu na dalsze właściwe funkcjonowanie. Dążenie do rozwoju wymaga działania strategicznego i skoordynowanego, uwzględniającego dynamikę procesów rozwojowych. Istnieje ścisła zależność pomiędzy regulacjami prawnymi a formą przestrzenną miasta. System zarządzania krajobrazem miejskim powinien stanowić także system ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w ośrodkach miejskich. Proces urbanizacji, który oprócz budowy i rozwoju może stanowić czasami czynnik destrukcji dla miasta lub jego fragmentu, skłania do poszukiwania dróg wielopłaszczyznowego rozwoju miast, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych, społecznych i przestrzennych z zachowaniem równowagi przyrodniczej. Działania podejmowane w tym zakresie powinny być realizowane również z poszanowaniem wartości kulturowych, jakie m.in. tworzy układ przestrzenny miasta. Walory kompozycyjne tkanki miejskiej są nie tylko istotne dla kształtowania atrakcyjnego wizerunku miasta, ale również pomagają tworzyć czytelną, harmonijną i estetyczną przestrzeń miejską – ważną w kontekście budowania poczucia tożsamości lokalnej społeczności z ich miastem czy dzielnicą. To z kolei prowadzi do rosnącego poczucia troski i odpowiedzialności, a w konsekwencji chęci współtworzenia wspólnej przestrzeni miejskiej. Jednak to do zadań władz miejskich należy zaplanowanie rozwoju miasta przy uwzględnieniu wszystkich jego uwarunkowań i determinantów oraz kierowanie tymi procesami właśnie przy współudziale lokalnej społeczności. Siła społecznych działań jest coraz większa i doceniana przez lokalne władze tym bardziej, że nie można planować efektywnego rozwoju społeczno-gospodarczego, bazując jedynie na prawnych nakazach i zakazach. Trudno również mówić o możliwościach kształtowania przyjaznych przestrzeni miejskich bez udziału i współpracy ich głównych użytkowników. Dialog ten powinien jednak wynikać nie z obowiązków narzuconych przez obowiązujące prawo, ale z rzeczywistej chęci współpracy. Tu, obok dobrej woli władz lokalnych, niezbędna jest też społeczna świadomość potrzeby wprowadzenia pewnych ograniczeń związanych z zasadami optymalnego gospodarowania przestrzenią, ważących relacje pomiędzy interesem ogółu a interesami pojedynczych osób, firm czy instytucji.

Literatura

- Domaradzki K. 2016. *Przestrzeń Warszawy. Tożsamość miasta a urbanistyka*. Muzeum Powstania Warszawskiego, Warszawa.
- Duany A. 2015. Foreword. [W:] A. Garcia, M. Lydon (red.), *Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change*, Island Press, London.
- Kantarek A. 2013. *O orientacji w przestrzeni miasta*. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Koolhaas R., Mau B. 1995. *S, M, L, XL*. Monacelli Press, New York.
- Kosiński W. 2011. Wstęp do wydania polskiego. [W:] K. Lynch, *Obraz miasta*. Wydawnictwo Archiwolta, Kraków, s. ix.
- Lynch K. 1984. *Good City form*. The MIT Press, London.

- Lynch K. 2014. *Obraz miasta*. Wydawnictwo Archiwolta, Kraków.
- Niezabitowska E.D. 2014. *Metody i techniki badawcze w architekturze*. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- Rossi A. 1984. *Architecture of the City*. The MIT Press.
- Sumień T., 1992. *Forma miasta. Kontekst i anatomia*. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa.
- Szromnik A. 2007. *Marketing terytorialny. Miasto i region na rynku*. Wolters Kluwer, Warszawa.
- Totwiński T. 1947. *Urbanistyka. T. 1. Budowa miasta w przeszłości*. Wydawnictwo Ministerstwa Odbudowy, Warszawa.
- Opracowanie Biura Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Krakowa pt.: „Możliwości lokalizowania obiektów wysokościowych w aspekcie ochrony panoramy miasta Krakowa” z 2009 r. (www.bip.krakow.pl; dostęp: 12.01.2018).
- Ustawa z dnia 9 listopada 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. 2015 poz. 1777).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2017 poz. 1073).

Factors forming the spatial form of the city

Abstract: Contemporary cities are complex functional and spatial systems. Their spatial structure is defined by transportation systems interwoven with greenery systems, and composed by a three-dimensional form of buildings, public spaces and green areas. This urban form creates a unity, whose spatial values not only shape the functionality of the city, but also its identity, whose the most important determinant is the urban tissue. The city's identity is an important element of the process of strengthening or sometimes building cultural quality, creating a system of values that are an important element of the assessment of the effects of the city's spatial policy. An important elements of the process of organizing or clarifying the urban composition are planning documents, which should be a tool for creating new and protecting the existing spatial values of a particular area of the city. Activities undertaken in cities in the field of planning and their spatial development in the context of creating spatial values are focused on several aspects. The first of these is the renovation of urban space implemented as part of revitalization projects. The second aspect in this area are strategic urban projects that support balancing social and economic development throughout the city. The third aspect, supporting the previous two, are social initiatives undertaken to manage small urban spaces or to inspire local authorities to implement investments important for local communities.

Key words: urban fabric, city, composition, planning